Lakivaliokunta
HE 189 / 2022 vp
21.10.2022

IHMISOIKEUSLIITON VASTAUKSET LAKIVALIOKUNNAN LISÄKYSYMYKSIIN TRANSLAISTA (HE 189/2022 VP)

Ihmisoikeusliitto vastaa kysymyksiin niiltä osin kuin vastaukset on tällä aikataululla mahdollista valmistella. Muilta osin viittaamme kirjalliseen lausuntoomme sekä muihin lausunnonantajiin, kuten Amnestyn Suomen osasto, Monimuotoiset perheet, Seta ja Trasek, sekä muihin lähteisiin, kuten Setan ansiokas kooste translakiuudistusta vastaan esitetyistä argumenteista:

https://seta.fi/2022/10/13/translain-uudistus-ei-heikenna-naisten-oikeuksia-eika-ole-haitaksi-lapsille/

Kuulemisen aikana esitetyt kysymykset:

Kuulemisessa 18.10. esitetyistä kysymyksistä vastaamme kirjallisesti vain translapsia ja -nuoria koskevaan kysymykseen. Muihin kuulemisessa esitettyihin kysymyksiin Ihmisoikeusliiton edustaja vastasi jo kuulemisen aikana.

Miten nykytila vaikuttaa translasten ja -nuorten elämään?

Kaksijakoinen sukupuolijärjestelmä ja tiukat sosiaaliset sukupuolinormit vaikuttavat translasten ja -nuorten (ja monelta osin myös muiden lasten ja nuorten) elämään voimakkaasti ja he myös kokevat muita selvästi enemmän syrjivää kiusaamista. THL:n toteuttaman Kouluterveyskyselyn (2021) tulokset osoittavat, että transnuorista 25 % on kokenut vuoden aikana fyysistä uhkaa (cissukupuolisista 14,7 %), 13,6 % on ollut koulukiusattuna vähintään kerran viikossa (cissukupuolisista 4,8 %) ja 8,8 prosenttia koulun aikuinen on kiusannut vähintään kerran viikossa (cissukupuolisten kohdalla tämä luku on 4,5 %). EU:n Perusoikeusviraston toteuttaman HLBTI-kyselyn (2020) Suomen osiossa 42% transnuorista on ilmoittanut kokeneensa syrjintää kyselyajankohtaa edeltäneen vuoden aikana. Näiden kokemusten tausta on varmasti moninainen, ja transnuorten kokeman syrjinnän ja kiusaamisen vähentämiseksi tarvitaan monenlaisia toimia alkaen opettajien koulutuksesta. Nuorten saama tuki kasvuun omassa sukupuolessaan, eli sukupuoli-identiteettinsä mukaisesti, on yksi keskeinen keino tukea nuoren hyvinvointia ja selviytymistä.

Viittaamme tältä osin myös Seta ry:n raporttiin Moninaiset lapsemme (2018), joka käsittelee translasten ja intersukupuolisten lasten hyvinvointia, hoitoa ja oikeuksien toteutumista Suomessa. Raportti Setan verkkosivuilla (poimittu 20.10.2022): https://seta.fi/2018/04/24/setan-raportti-translasten-hyvinvointia-ja-oikeuksia-laiminlyodaan-suomessa/

Poimintoja raportista: ”Ympäristön asenteet vaikuttavat transsukupuolisten lasten ja nuorten hyvinvointiin. Erään tutkimuksen perusteella translapset, joiden perheet tukevat heitä ja jotka saavat elää omaksi kokemassaan sukupuoliroolissa, voivat lähes yhtä hyvin kuin saman ikäiset cissukupuoliset lapset. Myös transnuorten psyykkiseen hyvinvointiin vaikuttaa mahdollisuus ilmaista sukupuoltaan; mitä vapaammin nuori voi ilmaista sukupuoltaan, sitä paremmin hän voi. Mielenterveysongelmille ei siis altista transsukupuolisuus itsessään, vaan ympäristön asettamat normit ja syrjintä, jotka voivat johtaa myös sisäistettyyn itsesyrjintään. Syrjivät asenteet ja rajoittava ympäristö altistavat lapsen tai nuoren mielenterveysongelmille ja pahimmillaan itsemurhalle.” (s. 3)

”Sukupuoli-identiteetin muuttamiseen pyrkivien, lapsen kehitykselle haitallisten hoitojen tilalle on kehitetty lähestymistapoja, joissa lapsen tai nuoren sukupuoli-identiteetti hyväksytään ja hänen tuntemuksensa otetaan vakavasti. Transkokemus nähdään osana sukupuolen variaatiota patologisoinnin eli sen sairaudeksi määrittelemisen sijaan. Nykyaikainen ammatillinen tuki ei pyri muuttamaan lapsen sukupuolen ilmaisua vaan opettamaan vanhemmille, miten tukea lasta. Nykyaikaisessa ajattelussa keskitytään stigman poistamiseen sukupuolen moninaisuuden osalta, tukemaan lapsen itsearvostusta, lujittamaan lapsen ja vanhemman sidettä, rakentamaan vertaistukea perheille ja tukemaan vanhempia luomaan turvallisia tiloja lapselleen kasvuympäristöön varhaiskasvatuksessa, koulussa ja muissa sosiaalisissa ympäristöissä.” (s. 4)

”Kukaan ei voi tietää varmasti trans- tai intersukupuolisen lapsen tai nuoren tulevaa sukupuoli-identiteettiä. Kaikki erilaiset kehityspolut tulisikin voida nähdä hyväksyttävinä. Lapsen tai nuoren kokemusta tulisi kunnioittaa siitä huolimatta, ettei voida tietää, kuinka pysyvä kokemus on. Joillakin kokemus muuttuu ja tämä tulisi pystyä hyväksymään osana lapsen tai nuoren oman identiteetin kehitystä. Vanhempien tulisi saada tukea tämän epävarmuuden sietämisessä. Ympäristön suhtautuminen on yksilön hyvinvoinnin kannalta ratkaiseva tekijä. Eräs tärkeimmistä asioista sukupuolivähemmistöihin kuuluvien lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi onkin heidän oikeuksiensa edistäminen, sukupuolen moninaisuuden normalisoiminen ja sukupuolen moninaisuudesta tiedottaminen arjen yhteisöissä, kuten päiväkodeissa ja koulussa. Lapsi kaipaa myös roolimalleja ja positiivisia esimerkkejä nähdäkseen oman identiteettinsä voimavarana eikä ongelmana. Vertaistuki ja ammatillinen tuki ovat tärkeitä niin lapselle kuin hänen vanhemmilleenkin ja näiden saatavuutta tulisi lisätä. Moniammatillista yhteistyötä tulisi lisätä lapsen ja perheen tarpeisiin vastaamiseksi.” (s. 11)

<u>Kuulemisen jälkeen esitetyt kirjalliset kysymykset</u>:

Kuulemisessa esitettiin ajatus, että transihmisten oikeuksia ei tulisi HE:ssä esitetyllä tavalla edistää, koska joku voi yrittää käyttää lakia väärin perustein. Miten tällainen ajatus - että joidenkin ihmisten tai ihmisryhmien oikeuksia ei voitaisi edistää, koska joku jossain voi toimia väärin - istuu yleisemmin ihmisoikeusperustaiseen ajatteluun ja lainsäädäntöön? Millaisia vaikutuksia sillä voisi olla, jos tämäntyyppistä ajattelua ryhdyttäisiin soveltamaan laajemmin?

Olisi hyvä saada myös kirjallisesti kuulemisessa saatu kommentti siihen, että näyttöä tällaisista laajamittaisista väärinkäytöksistä ei ole.

Perus- ja ihmisoikeudet kuuluvat perustuslain ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten mukaan jokaiselle. Valtioiden velvollisuus on toteuttaa, edistää ja kunnioittaa ihmisoikeuksia. Kansainvälisillä sopimuksilla turvataan oikeuksien minimitaso, kansallisesti voidaan turvata oikeuksien toteutuminen vähimmäistasoa paremmin.

Lainsäädäntö tulee laatia perus- ja ihmisoikeusmyönteisesti. Perusoikeusuudistusta Suomessa tehtäessä korostettiin, että julkisen vallan velvollisuutena on edistää tosiasiallista tasa-arvoa yhteiskunnassa. Lainsäädäntöä on myös tulkittava perus- ja ihmisoikeussäännöksille myönteisellä tavalla. Tällaista perusoikeusmyönteistä tulkintaa on korostettava erityisesti silloin, kun kyse on kaikkein heikoimmassa asemassa olevien oikeuksista ja velvollisuuksista.

Kaikki perus- ja ihmisoikeussäännökset eivät ole lähtökohtaisesti ehdottomia, mutta niiden rajoittamiseen on olemassa omat sääntönsä. Perusoikeuksien mahdolliset ristiriitatilanteet ratkaistaan punninnalla lainsäädäntö tai -soveltamistilanteessa. Minkä tahansa oikeuden käyttöön voi liittyä myös mahdollisuus väärinkäytöksiin. Niihin puuttumiseksi oikeusvaltiossa on omat mekanisminsa. Epäillyt väärinkäytöstapaukset on yksilöitävä ja tutkittava näytön pohjalta.

Translakiuudistuksen tavoite ja merkitys on mahdollistaa sukupuolensa vahvistavien henkilöiden oikeuksien toteutuminen ja heihin tällä hetkellä kohdistuvien ihmisoikeusloukkausten lopettaminen. Uudistus on tärkeää toteuttaa niin, että näin todella tapahtuu. Epämääräinen väite mahdollisista cis-henkilöiden tekemistä väärinkäytöksistä on omiaan ainoastaan hämärtämään uudistuksen tärkeyttä.

Niissä maissa, joissa juridisen sukupuolen vahvistaminen omalla ilmoituksella on mahdollistettu, ei tietojemme mukaan ole osoitettu, että muut kuin transihmiset laajamittaisesti olisivat käyttäneet mahdollisuutta vahvistaa juridisen sukupuolensa toiseksi, ja että tällaisen toiminnan tarkoituksena olisi ollut käyttää väärin jotakin järjestelmää.

Itsemääräämisoikeus sukupuoleen todella tarkoittaa sitä, että itsemääräämisoikeus koskee ihan jokaista. Siinä mielessä ei ole tarpeen eritellä ihmisten motiiveja vahvistaa sukupuolensa. Mahdollisiin väärinkäytöksiin voidaan puuttua normaalien viranomaismenettelyiden avulla. Hallituksen esitys ei sinänsä valitettavasti toteuta todellista itsemääräämisoikeutta, koska siinä edellytetään hakemusta ja selvitystä.

> *Ihmisoikeusliitto totesi, että sukupuoli on yksinomaan kokemukseen perustuva ja ihmisen itsensä tiedossa ja siksi lääketieteellinen selvitys ei ole tarpeen. Jos näin on, miksi ihmisillä on sukupuolielimet, jotka ilmentävät sukupuolta? Miten tyttö voi tietää, että samassa suihkutilassa on nainen, jos hänellä on miehen sukupuolielimet?*

Ajatus, että sukuelimet ilmentävät sukupuolta tai ovat yhtä kuin henkilön sukupuoli, ei perustu viimeisimpään tieteelliseen tietoon. Kehon osien nimitykset ovat sosiaalisia sopimuksia, eivät faktoja. Nykyisin suositellaan käytettäväksi sukuelimet- tai genitaalit -termejä. Niin naisella, miehellä kuin muunsukupuolisellakin henkilöllä voi olla millainen keho tahansa. Kenenkään ei tarvitse suihkutilassa tietää

toisen henkilön sukupuolta. Lähtökohtaisesti voi olettaa, että jos tila on sukupuolen mukaan jaoteltu, sinne tulee sitä sukupuolta olevia henkilöitä kuin kuuluukin.

Transihmisten suihku-, pukuhuone- ja wc-tilojen käytöstä on neuvoteltu monissa paikoissa, kuten uimahalleissa, urheiluseuroissa ja kouluissa. Käytännöt on sovittu yhdessä sen tai niiden ihmisten kanssa, joita asia koskee, tai esimerkiksi yhteistyössä paikallisen sukupuolivähemmistöjen järjestön kanssa.

On esitetty teorioita, että itsemääräämisoikeus sukupuoleen lisäisi cis-miesten toteuttamaa ahdistelua tyttöjä ja naisia kohtaan. Seksuaalinen häirintä ja ahdistelu sekä sukupuolistunut väkivalta ovat suuria ja vakavia yhteiskunnallisia ongelmia, joihin puuttumiseen on olemassa kattava lainsäädäntö. Ihmisoikeusliitto tekee asiantuntija- ja vaikuttamistyötä sukupuolistuneen väkivallan vähentämiseksi. Kaikenlaisen ahdistelun ehkäisemiseksi tarvitaan muun muassa tasa-arvo- ja ihmisoikeuskasvatusta kaikille. Huoli cis-ihmisten tekemästä ahdistelusta ei ole peruste jatkaa ihmisoikeusloukkauksia transihmisiä kohtaan. Mahdolliset epäselvät tilanteet, ahdisteluepäilyt tai vastaavat selvitetään edelleen normaalien käytäntöjen mukaisesti.

Transihmiset joutuvat itse laajamittaisesti häirinnän ja syrjinnän kohteeksi yhteiskunnassa, usein päivittäin. Ennakkoluulojen lietsonta ja vihapuhe ovat omiaan lisäämään häirintää, syrjintää ja vääriä käsityksiä heitä kohtaan. Onkin tärkeää, että tasa-arvo- ja ihmisoikeuskasvatus sisältää tietoa sukupuolen moninaisuudesta.

> *Trasek kertoi, että lääketieteellisen selvityksen tarkoitus on ollut varmistaa että ihminen on tosissaan. Jos näin on, eikö se silloin juuri ole tarpeen? Jotta sukupuolta ei vaihdeta turhan nopeasti ilman selvitystä. Eikö tämä juuri korostu nuorilla, joilla muutoinkin on teini-iän tuomaa elämän kuohua ja kasvukriisiä? Eikö juridisen sukupuolen vaihtaminen voi olla haitaksi, kun kuitenkaan kukaan ei sitä henkilökorttia juurikaan katsele, ihmiset näkevät toisesta vain ulkoisen olemuksen esimerkiksi urheilussa tai pukuhuoneissa.*

Itsemääräämisoikeus perustuu ajatukseen, että henkilö itse päättää. Tällöin ei ole tarvetta arvioida ulkopuolelta sen kummemmin, onko hän ”tosissaan”. Sukupuoli on yhteiskunnassamme ihmisten välisiä suhteita ja vuorovaikutusta voimakkaasti määrittävä tekijä. Juridisen sukupuolen vahvistaminen on tästä syystä sosiaalisesti ja yhteiskunnallisesti erittäin vahva toimenpide, johon ryhtymiseen on henkisesti korkea kynnys. On epäuskottavaa, että siihen ryhdyttäisiin ilman painavaa ja pakottavaa sisäistä tarvetta. Itsemääräämisoikeuden ideaan kuitenkin kuuluu, että jokainen arvioi oman tilanteensa ja tarpeensa itse.

Transnuoret kohtaavat tutkimusten ja selvitysten mukaan huomattavan paljon syrjintää ja häirintää (Kts. Esim. Kouluterveyskysely 2021). Osa tästä johtuu siitä, että heidän juridinen sukupuolensa, jota he eivät voi korjata ennen täysi-ikäiseksi tulemista, tulee esiin lukuisissa yhteyksissä, kuten tietojärjestelmissä ja tilanteissa, joissa henkilöllisyys pitää todentaa. Juridisen sukupuolen vahvistaminen ja muun tyyppinen tuki omassa sukupuolessa elämiseen, esimerkiksi nimen muuttaminen (jonka nykyinen nimilaki mahdollistaa nuoren omalla päätöksellä 15-vuotiaasta alkaen) tukevat nuoren hyvinvointia. Se, että juridisen sukupuolen vahvistamisen voi perua, on nimenomaan hyvä asia. Tällöin se ei ole peruuttamaton toimi.

Mitä EIT edellyttää? Ilmoitusmenettely vai vapaampi kansallinen määrittely?

Kansainväliset ihmisoikeussopimukset määrittävät vähimmäistason, jolla ihmisoikeuksia on suojattava. Suomessa perusoikeuksilla ja lainsäädännöllä voidaan turvata oikeuksien toteutuminen paremmin kuin mitä kansainväliset sopimukset edellyttävät.

Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ei nimenomaisesti mainita sukupuoli-identiteettiä tai sen vahvistamista. Euroopan ihmisoikeussopimuksen soveltamista käsittelevä Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) on tuomioistuin, joka käsittelee ainoastaan sille tehdyt yksilövalitukset. Valitusprosessit kestävät usein vuosia. Ne koskevat ainoastaan sitä asiaa, jonka valittaja on kulloinkin valituksessaan nostanut esiin. On myös syytä pitää mielessä, että EIT:n ratkaisut määrittävät ainoastaan ihmisoikeuksien toimeenpanon minimitason.

EIT on ratkaisukäytännössään todennut, että yksilön vapaus määritellä oma sukupuoli-identiteettinsä on yksi itsemääräämisoikeuden perusperiaatteista. **EIT:n ratkaisukäytäntö siten vahvistaa sen, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen artiklaan 8 (Oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta) sisältyy yksilön oikeus määritellä oma sukupuoli-identiteettinsä**. *(S.V. v Italia, 55216/08, 11.10.2018, kohdat 54-55; A.P., Garçon ja Nicot v Ranska, 79885/12, 52471/13, 52596/13, 6.4.2017, kohta 93; Van Kuck v Saksa, 35968/97, 12.6.2003, kohta 73.)*

EIT on ratkaisukäytännössään todennut niin ikään, että yksilön sukupuoli-identiteetin oikeudellinen tunnustaminen on ihmisoikeus ja sen mahdollistaminen on valtion positiivinen velvoite *(Christine Goodwin v Iso-Britannia, 28957/95, 11.7.2002).* Ihmisoikeustuomioistuin on kuitenkin jättänyt valtioille harkintavaltaa siihen, miten sukupuolen oikeudellinen tunnustaminen toteutetaan.

Kansainvälisten ihmisoikeusvalvontaelinten ratkaisuissa ja suosituksissa sekä eri asiantuntijatahojen selvityksissä ja kannanotoissa on todettu, että Suomen nykyisen translain ehdot sukupuolen juridiselle vahvistamiselle loukkaavat useita ihmisoikeuksia. Translakiuudistuksessa ei siten ole kyse vain siitä, millaista säätelyä kansainväliset ihmisoikeuselimet ehdottomasti edellyttävät, vaan siitä, että nykyisen lainsäädännön ihmisoikeuksia loukkaavat säännökset on poistettava. **Ihmisoikeusliiton näkemyksen mukaan on toivottavaa, että tämän uudistuksen jälkeen voimaan tuleva laki on mahdollisimman ihmisoikeusmyönteinen, eikä vain vähimmäistason täyttävä.**

Sukupuolivaikutusten puute. Esim. muut Naiset ja tytöt oikeuksiin peilaten?

Hallituksen esitykseen (s. 66-67) sisältyy sukupuolivaikutusten arviointi.

Transihmisten kannat? Ovatko yhtenevät lain sisällön suhteen? Jos ei ole, miksi?

Kaikki Suomessa toimivat transihmisiä edustavat järjestöt kannattavat translain uudistamista. Myös laaja joukko muita yhteiskunnallisia toimijoita, mukaan lukien keskeiset ihmisoikeusjärjestöt, lapsi- ja perhejärjestöt sekä tasa-arvotoimijat, kuten Tasa-arvovaltuutettu ja 400 000 jäsentään edustava Naisjärjestöjen keskusliitto, kannattavat translain uudistusta.

Vastaukset 20.10.2022 vain Ihmisoikeusliitolle lähetettyihin lisäkysymyksiin:

> *Kerroitte suullisessa kuulemisessa, että esitetyn lainsäädännön kohdalla minkä tahansa selvityksen pyytäminen on nähtävä viivyttelynä. Hallitus on nähnyt tärkeänä esitysten yhteydessä sukupuolivaikutusten arvioinnin, mutta jätti sen tekemättä tämän esityksen osalta, jossa ytimessä on nimenomaan sukupuoli. Miksi tämän esityksen osalta selvitysten tekeminen on viivytystä?*

Tämä kysymys vääristelee sitä, mitä asiantuntijamme sanoi kuulemisessa – hän ei viitannut ”mihin tahansa selvityksiin”, vaan ainoastaan vaatimukseen teettää tässä vaiheessa laajempi sukupuolivaikutusten arviointi kuin hallituksen esitykseen (s. 66-67) jo sisältyy. Esitykseen sisältyvät vaikutusarvioinnit vastaavat tasoltaan tämänhetkistä normaalia lainvalmistelua.

Kyseessä on syrjintää kokevan, haavoittuvassa asemassa olevan ryhmän oikeuksien toteutumista edistävä lakiuudistus, joka ei heikennä minkään muun ryhmän oikeuksia. Uudistuksen toteuttaminen on jo viivästynyt useiden hallituskausien yli. On selvää, että lisävalmistelun tekeminen todennäköisesti estäisi hallituksen esityksen käsittelemisen tämän eduskuntakauden aikana. Laajemman sukupuolivaikutusten arvioinnin tai muiden selvitysten vaatiminen tässä vaiheessa on siten perusteltua nähdä viivytyksenä.

Kuten asiantuntijamme totesi kuulemisessa, perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia säädösvalmistelun osana on syytä vahvistaa, ja Ihmisoikeusliitto vaikuttaa tämän tavoitteen puolesta koskien säädösvalmistelun yleisiä prosesseja kaikissa ministeriöissä.

> *Kannatatteko sukupuolivaikutusten arvioinnin tekemistä ko. esitykseen liittyen ennen sen hyväksymistä? Jos ette, miksi ette?*

Ks. edellä. Hallituksen esitykseen (s. 66-67) sisältyy sukupuolivaikutusten arviointi.

> *Kerrotte lausunnossanne, että olisi kyseenalaista yksityisyyden suoja huomioon ottaen, että viranomainen informoi sukupuolensa vahvistavan henkilön puolisoa muutoksesta ja vaaditte, että tämä esitys tulisi arvioida perusteellisesti, koska hallituksen esityksessä ei niin tehdä. Hyväksyttekö esityksen läpimenon tältä osin nyt tällaisenaan ja kannatatte perusteellisen arvioinnin tekemistä vasta, kun laki on tullut jo voimaan, vai kannatatteko perusteellisen arvioinnin ja siitä seuraavien mahdollisten muutosten tekemistä ennen kuin laki hyväksytään?*

Ihmisoikeusliitto on vuosien ajan vaatinut translain uudistamista ihmisoikeusperustaisesti. Kuten Ihmisoikeusliiton kirjallisesta lausunnosta ja suullisesta puheenvuorosta käy ilmi, Ihmisoikeusliitto kannattaa hallituksen esityksen hyväksymistä. Olemme lausunnossamme ja puheenvuorossamme esittäneet muutoksia, ennen kaikkea sukupuolen juridisen vahvistamisen ikärajan alentamista. Ikärajan muuttaminen on erittäin tärkeä ja kiireellinen uudistus. **Siitä huolimatta Ihmisoikeusliiton mielestä on ensisijaista, että esitys hyväksytään ja uudistus toteutetaan, vaikka osin puutteellisenakin.**

Yleisesti ottaen Ihmisoikeusliitto kannattaa perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arvioinnin vahvistamista sekä säädösvalmistelun aikana että ns. jälkiarviointina. Kyseinen hallituksen esitys on tarkoitettu parantamaan sellaisen ryhmän ihmisoikeuksien toteutumista, johon kohdistuu merkittäviä ja vakavia ihmisoikeusloukkauksia. Uudistus on siten kiireellinen ja oikeansuuntainen. On perusteltua toteuttaa lain toimeenpanon jälkeen jälkiarviointi, jossa arvioidaan lakiin jääneet puutteet, kuten nyt esitetty 18 vuoden ikäraja.

> *Kannatatte transrekisterin poistamista, eli väestötietojärjestelmästä poistettaisiin tieto aiemmasta juridisesta sukupuolesta. Näettekö trans-tutkimuksen tärkeänä ja uskotteko, että transrekisterin alasajo voisi mahdollisesti vaikeuttaa tulevaisuudessa tutkijoiden työtä trans-tutkimukseen liittyen?*

Väestötiedoissa olevaa merkintää sukupuolen vahvistamisesta ei Ihmisoikeusliiton käsityksen mukaan käytetä eikä sitä tule käyttää tutkimusaineistona. On erittäin tärkeää, että sukupuolen vahvistamista koskeva tieto voidaan luovuttaa väestötiedoista vain äärimmäisen rajatuissa tapauksissa ja siten, että yksityisyyden suoja turvataan. Hallituksen esitykseen ei sisälly transrekisteristä luopumista, joten valitettavasti transrekisterin ”alasajoa” ei ole tapahtumassa. Transtutkimuksen asema ei liity asiaan.

> *Puhutte lausunnossanne oikeudesta olla joutumatta kidutukseen. Avaatteko, miten transihmisiä on voimassa olevan lainsäädännön aikana kidutettu?*

Ihmisoikeusliiton kirjallisessa lausunnossa hallituksen esityksestä todetaan, että nykyisen lain ehdot lisääntymiskyvyttömyydestä, diagnoosista ja niin kutsutusta tosielämän kokeesta loukkaavat perus- ja ihmisoikeuksia, kuten oikeutta yksityis- ja perhe-elämän suojaan ja oikeutta olla joutumatta kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun kohteeksi. Tämä ei tarkoita, että transihmisiä olisi Suomessa kidutettu, vaan että esimerkiksi keholliseen itsemääräämisoikeuteen puuttuminen loukkaa YK:n kansalais- ja poliittisten oikeuksien sopimuksen 7 § 1 momenttia “Ketään ei saa kiduttaa eikä kohdella tai rangaista julmalla, epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla.”

Jokainen ihmisoikeus kuuluu jokaiselle ihmiselle täysimääräisesti. Ihmisen pakottaminen valitsemaan eri oikeuksiensa välillä loukkaa ihmisoikeuksia. Sukupuolen juridinen vahvistaminen, eli yhteiskunnan tunnustuksen saaminen omalle sukupuolelleen ja mahdollisuus elää arjessaan myös virallisesti omassa sukupuolessaan, on joillekin ihmisille elintärkeää. Nykyisen translain asettamat ehdot ovat merkinneet sitä, että sukupuolen juridisen vahvistamisen on kestänyt vuosia, ja sen toteuttaminen on edellyttänyt luopumista muista oikeuksista, kuten lisääntymiskyvystä. Tämä on julmaa, epäinhimillistä ja halventavaa kohtelua ja on aiheuttanut lukuisille transihmisille huomattavaa ahdistusta. Viittaamme asiassa myös Amnesty Internationalin raporttiin The State Decides Who I Am (2014), jossa käsitellään myös Suomen nykyistä translakia. Linkki raporttiin: https://www.amnesty.org/en/documents/eur01/001/2014/en/ (poimittu 20.10.2022).

Kuten YK:n seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuoli-identiteetin itsenäinen asiantuntija on raportissaan YK:n ihmisoikeusneuvostolle (2020) todennut, myös esimerkiksi ulkopuolelta tulevat seksuaalisen

suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin muutosyritykset eli niin kutsuttu “eheyttäminen” on julmaa, epäinhimillistä ja halventavaa kohtelua ja saattaa täyttää kidutuksen tunnusmerkit.

> *Kannatatte juridisen sukupuolen vahvistamista alle 18-vuotiaille. Mikä näkemyksenne mukaan olisi sopiva ikäraja ja mihin perustatte esittämänne ikärajauksen?*

Ihmisoikeusliitto ei ole toistaiseksi muodostanut yksityiskohtaista kantaa ikärajaan. Luonteva ikäraja itsemääräämisoikeuteen perustuvalle juridisen sukupuolen vahvistamiselle voisi olla esimerkiksi 15 vuotta, jolloin se rinnastuisi nimilakiin. Juridisen sukupuolen vahvistaminen huoltajan suostumuksella voisi tulla kyseeseen esimerkiksi 12–15-vuotiaiden kohdalla. Verrattain pitkäaikaisia kokemuksia ikärajan vaikutuksesta on esimerkiksi Norjassa, jossa juridisen sukupuolen vahvistaminen on ollut mahdollista alaikäisille vuodesta 2016.

> *Jos esitetty lainsäädäntö osoittautuu alttiiksi väärinkäytöksille tullessaan voimaan, olisiko siinä tapauksessa lääketieteellinen selvitys ilman lisääntymiskyvyttömyysvaatimusta lisättävä lainsäädäntöön?*

Lääketieteellinen selvitys juridisen sukupuolen vahvistamisen edellytyksenä ei ole missään olosuhteissa perusteltua. Ihmisoikeusliitto kannattaa itsemääräämisoikeutta sukupuoleen. Lääketieteellisen selvityksen vaatiminen loukkaa transihmisten ihmisoikeuksia ja kytkee lääketieteellisen hoitojärjestelmän perusteettomasti ja tarpeettomasti sukupuolen juridiseen vahvistamiseen, joka on hallinnollinen prosessi.

Vastaukset ovat laatineet:

Aija Salo
Ihmisoikeuksien asiantuntija
aija.salo@ihmisoikeusliitto.fi

Sanni Mäntyniemi
Ihmisoikeuksien asiantuntija
sanni.mantyniemi@ihmisoikeusliitto.fi

Martta October
Vaikuttamistyön johtaja
martta.october@ihmisoikeusliitto.fi